

PATRICK DE RYNCK

ZEUS IN JEANS

HOE DE OUDE GRIEKEN
EN ROMEINEN ONS LEVEN
NOG ALTIJD BEPALEN

Lannoo

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Omslag en vormgeving: Martijn Dentant, Armée de Verre Bookdesign
Beeld omslag: Léo Caillard - *Hipster in Stone 'The Arno'*

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2024 en Patrick De Rynck

D/2024/45/303 - ISBN 9789401497480 - NUR 680

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Zij die menen nog zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

Inhoud

PROLOOG

Over de oudheid die niet voorbij is en nooit zal zijn	11
---	----

I — DE ‘TOEN OOK AL’-OUDHEID 18

Als je vrede wilt... AFSCHRIKKINGSGEDACHTE	22
Puur natuur? COSMETICA	26
Pluk de dag met Horatius CARPE DIEM	29
Brand! Brand!! Brand!!! VALS ALARM	33
Digitus impudicus MIDDELVINGER	36
Democratie in crisis POPULISME	38
Dieren met gevoelens DIERENRECHTEN	42
Wraakpoëzie DISSEN	46
Daar is de lente! LENTEGEVOEL	50
Weg met de koning! MAJESTEITSSCHENNIS	53
Onaangepast? JODENHAAT	56
Moppen met een baard GRAPPEN	60
Wellness op zijn Romeins BADCULTUUR	63
Bacchanalen RAVE PARTIES	66
Een omweg waard TOERISME	68
Hocus pocus TOVENAARSLEERLING	70
Grenzen aan de rijkdom LIMITARISME	74
‘Our twelve points go to’ MUZIEKWEDSTRIJDEN	77
Wereldburgers KOSMOPOLITISME	81
‘Ik was hier’ GRAFFITI	84
Imagebuilding IMAGO	87
De gruweldoos van Pandora BIOLOGISCHE OORLOG	90
Artificieel en intelligent ROBOTS	93
Lijstjesvorming CANONS EN LIJSTJES	95
Redden de Romeinen onze planeet? ROMEINS BETON	97

II—	DE ELOQUENTE OUDHEID	100
	Latijn, nog altijd een wereldtaal	BIOLOGIE 104
	Pro en opti	LETTERGREPEN 109
	Mooipraten	RETORIEK 111
	Oud = oubollig?	VERTALINGEN 114
	Nieuwoude nieuwwoorden	NEOLOGISMEN 117
	Recht op zijn Romeins	JURIDISCHE TAAL 120
	Ééék	FOBIEËN 124
	Naar de sterren! In het Latijn	SLAGZINNEN 126
	Complexen en syndromen	PSYCHOLOGIE 128
	Pandora's doos	BEELDSPRAAK 131
	Bedreigd!	BEDREIGDE BEGRIPPEN 134

III—	DE HERGEBRUIKTE OUDHEID	138
	Tijdloos tragisch	TRAGEDIES 142
	Orde, schoonheid en gezag in steen	ARCHITECTUUR 146
	Een gouden touch	BEDRIJVEN 150
	Wacht met oordelen	SCEPTICISME 153
	De banale oudheid	BETONNEN VENUS 156
	Girlpower in de oude mythen	HERVERTELLINGEN 158
	De artseneed	EED VAN HIPPOKRATES 161
	Overstromende rijkdom	HOORN DES OVERVLOEDS 165
	Het schaakbordpatroon	STEDENBOUWKUNDE 168
	Hoog vliegen en diep vallen	ICARUS 171
	Antiquity first!	AMERIKAANSE PLAATSNAMEN 175
	Op het lijf geschreven	ANTIEKE TATTOOS 177
	Winnen is belangrijker dan deelnemen	180
	OLYMPISCHE SPELEN	
	Antigone, Cassandra en de klimaatopwarming	185
	KLIMAAT	
	Jules, Julia en de anderen	VOORNAMEN 188
	Tijdloze plots	VERHAALMOTIEVEN 190
	ABBA beweent Cassandra	POP EN ROCK 194

Brand in Rome	BRANDSTICHTER NERO	197
Een heeal vol antiek	HEELAL	200
Over jouw en mijn moeder	MOEDER AARDE	203
De horzel Sokrates	SOCRATISCHE METHODE	206
Een leven vol genot	EPICURISME	208
De oudheid om te lachen	CARTOONS	211

IV—DE FAKE OUDHEID 214

Duimpje!	OPGESTOKEN DUIM	218
Pak ons dan als je kan	SPARTAANSE VS	221
Holebi	SEKSUALITEIT	224
De Akropolis: fake!	DE GROTE TEMPEL	226
De pseudowitte oudheid	ANTIEKE KLEUREN	229
Poetins derde Rome	ROMEINS MOSKOU	233
Allemaal stoïcijn?	STOÏCISME	235
Fake quotes	VALSE CITATEN	239
Romeinse groet?	FASCISME	241
Nep-antiek lopen	MARATHON	245
Rome blijft maar vallen	VAL VAN ROME	250

Epiloog		254
Meer lezen		257
Register		266

PROLOOG*

Over de oudheid die niet voorbij is en nooit zal zijn

Zeus in jeans heeft één groot vertrekpunt: onze tijd. Jouw leven. En een ambitieus, niet vanzelfsprekend doel: laten zien hoe die tijd van ons en hoe dus onze levens intens verweven zijn met fenomenen uit de oudheid. Enigszins provocerend geformuleerd: de oudheid is niet voorbij. Ze duurt voort. Wat toen door mensen bedacht, overwogen en gerealiseerd is, bepaalt mee hoe ons leven eruitziet, hoe wij denken en spreken, hoe wij handelen. Het is zoals Mary Beard het in het nogal bloederige motto van dit boek stelt: je kunt ‘de klassieken’ niet wegsnijden of amputeren uit de moderne wereld, dat zou diepe wonden veroorzaken. Wie dat uitgangspunt aanneemt, gaat de eigen tijd en dus ook zichzelf anders bekijken. Dat is mijn overtuiging. *Zeus in jeans* reikt je dan ook een nieuw paar ogen en oren aan.

DIT BOEK

Als levensclichés van het type ‘*carpe diem*’ maar ook ‘*si vis pacem, para bellum*’ (‘als je vrede wilt, bereid dan oorlog voor’) populair blijven of het weer worden. Als grote sportspelen ‘olympisch’ worden genoemd en om de vier jaar plaatsvinden. Als ongeveer al onze stijlfiguren en onze manieren om mensen te overtuigen in de oudheid zijn bedacht. Als het prille lentegevoel dat we met z’n allen koesteren, ook in de oudheid wordt gekoesterd. Als antiekachtige architectuur in onze steden mee het decor van ons leven uitmaakt. Als wellness een essentieel element van de Romeinse cultuur was en dat vandaag de dag ook is. Als gesprekken over fundamentele kwesties in bedrijven en scholen ‘socratisch’ worden genoemd. Als een fenomeen als populisme een kleine 2500 jaar oud is. Als een antieke samenleving zoals die van Sparta groepen men-

sen blijft inspireren. Als het immense heelal vol oudheid ‘hangt’ en ook onze innerlijke, mentale miniwereld wemelt van complexen en syndromen met mythische namen. Als antieke metaforen zoals ‘Moeder Aarde’ en ‘onze wederhelft’ het blijven doen. Als een aantal van onze talen ook voor hun nieuwste woorden blijft putten uit een vocabulaire met een stamboom van tweeduizend jaar en meer. Als Latijn in sommige domeinen nog een wereldtaal is. Als politici de Grieks-Romeinse geschiedenis misbruiken om hun grote gelijk anno nu te halen. Als we ons te pletter trainen om welgeteld 42,195 kilometer te rennen, zogenaamd naar antiek voorbeeld. Als we ons voor onze logo’s, bedrijfsnamen en voornamen laten inspireren door antieke motieven, ideeën en namen. Als we dozen van Pandora openen en kwetsbaar blijven aan onze achilleshiel. Als we ons beroepen op antieke filosofieën om ‘ons goed te voelen’...

Dan is de oudheid niet voorbij. Ze is nadrukkelijk present in dat leven van ons, op veel manieren en domeinen.

VERANDEREN EN BLIJVEN

De oudheid, de middeleeuwen, de nieuwe tijd, de verlichting... Periodes uit de geschiedenis krijgen namen. Etiketten met daarop begin- en einddata. Daar verbinden we vervolgens een verhaal over de betrokken eeuwen mee, en ook allerlei kenmerken en eigenschappen die in veel gevallen een hardnekkig eigen leven leiden en waartoe we zo’n periode voor het gemak nogal eens herleiden. Denk bij wijze van voorbeeld aan het cliché ‘de duistere middeleeuwen’. Het geeft een veilig gevoel, zo’n lineaire afbakening en alles wat daarmee traditioneel wordt verbonden. Iets of iemand behoort tot de oudheid, de middeleeuwen, de verlichting, de romantiek enzovoort. Klaar. Helder. Die grenzen die we in de tijd afbakenen, lijken een beetje op grenzen in de ruimte die landen en gebieden afpalen. Ze zorgen voor orde. Ogenschijnlijk.

Dit boek berust op de overtuiging dat die comfortabel ogende indeling van de geschiedenis en alles wat daarbij komt kijken aan clichés en bijgedachten, vals is. Ze is nep. Vaak berust ze op gebeurtenissen of ontwikkelingen uit de politiek-militaire of de economische sfeer. Alsof alles daardoor anders wordt voor mensen. Dat klopt na-

tuurlijk niet. Fenomenen, gedachten, ideeën, emoties, verhaalmotieven...: ze werken door, blijven bestaan. En als ze verdwijnen, duiken ze soms (veel) later weer op, misschien in een heel andere gedaante. Natuurlijk veranderen dingen en mensen, net als waarden en normen, gewoontes en tradities. Het oude Griekenland en Rome zouden, als we ernaar konden worden teruggeflitst, ons vermoedelijk vreemd en vaak onbegrijpelijk overkomen. *'The past is a foreign country'*. Tegelijk zouden we na de eerste heftige cultuurshock ook veel dingen herkennen. 'De werkelijkheid waarin we leven, is een samengaan van blijven en veranderen,' aldus de Gentse filosoof Jaap Kruithof. De oud-Griekse filosoof Herakleitos zei: 'Op wie in dezelfde rivier stapt, stroomt steeds weer ander water toe.' Dezelfde rivier, ander water. Over water heb ik het zo meteen nog.

Er is nog iets belangrijks: de onherroepelijkheid dat elk gesprek en elk betoog over het verleden in het heden plaatsvindt. Wij hebben het altijd over de geschiedenis vanuit onze wereld en onze actualiteit. We hebben geen andere. We actualiseren permanent, hoe hard we dat ook niet willen doen. En dus verbinden we het verleden op een manier altijd en onherroepelijk met onze tijd. Dit boek is één volgehouden actualisering: ik ga na hoe het antieke verleden van Grieken en Romeinen in onze hedendaagse tijd opduikt. In zijn vele gebruiks- en verschijningsvormen.

VIER DELEN

Omdat de oudheid op zo veel manieren, in zo veel vormen en om zo veel redenen aanwezig is in ons leven, heb ik ervoor gekozen om dit boek in vier delen onder te verdelen en zo orde te scheppen in de onoverzienbare massa. Elke opdeling zoals ook ik die aanbreng, is altijd weer arbitrair en er is altijd een zekere overlap, maar toch.

In deel I heb ik het over de 'toen ook al'-oudheid. Over fenomenen, artefacten, inzichten, emoties en menselijke handelingen die op het eerste gezicht herkenbaar zijn. Nee, de geschiedenis herhaalt zich natuurlijk nooit en je moet altijd de volstrekt verschillende context van tweeduizend(vijfhonderd) jaar geleden in rekening brengen, zeker weten. En toch. Het is een troostende – of onrustwekkende – gedachte dat

wij als mensen in wat we denken en doen herkenbaar verbonden zijn met mensen die pakweg tachtig of honderd generaties voor ons leefden.

Deel II staat wat apart van de rest: hier concentreer ik mij op taal en taalgebruik, en hoe ook daarin de oudheid en haar twee wijdverspreide talen – Grieks en Latijn – veelstemmig blijven doorklinken, tot op het niveau van lettergrepen en zelfs letters, maar bijvoorbeeld ook in onze rechtbanken en in de manier waarop wij andere mensen van ons gelijk proberen te overtuigen of waarop we creatief met die talen van ons omspringen. Over taal gesproken: de spelling van Oudgriekse eigennamen in het Nederlands is en blijft een lastig ding. Lange tijd was de Latijnse versie dominant (Homerus, Oedipus, Medusa), maar sinds enkele decennia zie je onder meer in vertalingen steeds meer Oudgriekse varianten opduiken (Homeros, Oidipous, Medousa). Tegelijk is vaak de Latijnse versie stevig ingeburgerd, ook in samenstellingen (Plato en niet 'Platoon'; oedipuscomplex). Dat is een complexe situatie waarvoor er geen eenduidige 'oplossing' is. Ik koos voor de Griekse variant (Bakchos), behalve als de context Romeins is (Bacchus) en als een naam ingeburgerd is (Plato).

In deel III heb ik het over de 'gerecycleerde' of hergebruikte oudheid. In die bladzijden staat de vraag centraal hoe wij omgaan met fenomenen, begrippen, ideeën die uit de oudheid stammen. Hoe zetten wij ze naar onze hand, hoe en waarom hergebruiken we ze, hoe misbruiken we ze, wat doen we ermee in onze tijd, wanneer en met welk doel?

In deel IV ontmasker ik een vorm van pseudo-omgang met de oudheid. Er wordt nogal eens verwezen naar Grieken en Romeinen en hun culturen om hedendaagse fenomenen te verklaren, of om die een alibi te bezorgen, of om ze van een prestigieuze herkomst te voorzien. Die verwijzingen blijken bij nader inzien lang niet altijd steek te houden en vals of verzonnen te zijn. Hier komt dus de fake oudheid om het hoekje kijken.

De korte essays krijgen ook telkens een thema mee: politiek, gezondheid, levenswijsheid, samenleving, kunsten, wetenschap en sport. Elk hebben ze hun eigen symbooltje dat je onderaan deze inleiding vindt. Met 'politiek' bedoel ik alles van oorlog tot bestuursvormen. 'Gezondheid' gaat over fysiek en mentaal welbevinden. 'Levenswijs-

heid' behelst stromingen in de filosofie, wijze spreuken en manieren om je leven te leiden. 'Samenleving'-onderwerpen bespreken hoe we met elkaar omgaan en hoe onze maatschappij functioneert. Literatuur, beeldcultuur en muziek bevolken samen de 'kunsten'. 'Wetenschap' en 'sport' verklaren zichzelf.

WATER

Als het over de blijvende inspiratie, invloed en de doorwerking van de Grieks-Romeinse oudheid gaat, dan hebben we het, sinds de oudheid officieel 'dood' werd verklaard, over ruwweg de voorbije zestien eeuwen. Ik laat die in dit boek zeer bewust onbesproken. Ik skip ze. Dat zou een ander boek opleveren: ik focus hier op onze tijd en onze actualiteit in brede zin. Ik koos dus voor twee momenten, twee periodes: de oudheid en onze tijd.

Er doen in verband met de verhouding van de westerse cultuur tot de Grieks-Romeinse oudheid bekende metaforen de ronde, met gewichtige en stabiele woorden als 'fundament', 'pijler', 'wortel', 'bakermat'.... Je kent ze wel: 'De Grieks-Romeinse oudheid is een fundament, een pijler, van onze beschaving.' Cultuurpessimisten stellen dan vaak vast dat 'wij' 'onze' 'fundamenten' niet meer kennen, dat we daardoor wankel op onze culturele benen staan en dat we vreemdelingen in onze eigen cultuur zijn geworden of aan het worden zijn. We zijn aan het ontwortelen, we vertrappelen de fundamenten onder onze voeten. Ik weet niet waar zij zich op beroepen voor hun beweringen. Van welke oudheid we volgens hen afscheid aan het nemen zijn. Zou dat de oudheid van de happy few kunnen zijn? Van een clubje van ingewijden?

Met mijn excuses tegenover al deze erudiete stemmen (meestal van mannen): ik geloof er niets van. Het is tijd voor een frissere, klaterende en veel meer fluïde beeldspraak om onze relatie met de oudheid te verbeelden. Ik waag een poging. Als we ons cultuur, in de meest brede betekenis van dat woord, op transhistorische wijze – alle traditionele tijdperken door elkaar – als stromend water voorstellen, dan blijft ook de antieke cultuur stromen, blijft zij deel uitmaken van het geheel van oceanen, zeeën, meren en rivieren, waterlopen en -loopjes, wolken en regen die samen een wereldwijd cultureel waternetwerk vormen. Een

bron van nieuw leven ook, met water dat alle richtingen uit stroomt en overal doorsijpelt, ondergronds en bovengronds. Waarin onvermoede verbanden opduiken, duizenden kilometers van elkaar vandaan.

Wat zegt mijn waterige beeldspraak? Dat we het – overigens al een tijdje – niet langer hebben over een relatie van bewondering, respect en imitatie als het over ‘wij en de oudheid’ gaat. Dat vastheid en verstening in al hun vormen (denk aan canons en denk inderdaad aan starre woorden als ‘fundament’ en ‘pijler’) plaatsmaken voor beweging, dynamiek, fluiditeit, oppervlakkigheid, doorstroming, snelheid en ja, meer labiele tendensen. Ontworteling, gelukkig maar. Dat zo’n ‘tijdloze’ oudheid inspiratie blijft aanreiken en dat – nu moet je even goed oppassen – wij van onze kant, in al onze ‘hedendaagsheid’, de oudheid nieuwe ideeën aanreiken en haar blijven veranderen. De monoloog is een dialoog geworden, een uitwisseling van ideeën en gedachten. Wij dragen bij aan oude ideeën en we creëren een telkens nieuwe oudheid, zoals de oude ideeën bijdragen aan (onze) nieuwe. De bejubelde eenrichtingsinvloed is eigenlijk een chaotisch toeterend tweerichtingsverkeer. Banaal en geniaal en alles daartussenin.

Nog eens de watermetafoor: de oudheid sijpelt onder voor- en achterdeuren naar binnen, ook als je het niet wilt of verwacht. Ze vormt soms plassen en elders indrukwekkende watervallen en schuimende bergbeken. Het is alvast wat ik in mijn werkelijkheid zie. Overal zie je stromen, straaltjes en druppels oudheid: van de hoogste kunsten tot de banaalste transportfirmanamen, van emotierijke oude tragedies tot gewelddadige games, van hoog-abstracte filosofische essays tot tegeltjeswijsheid.

KWANTUMUNIVERSUM

Ik heb nog een andere metafoor in petto om te proberen duidelijk te maken wat ik bedoel: kijk in een wolkeloze, donkere nacht naar de sterrenhemel. Je ziet op zo’n intens moment van nietigheid en tegelijk verbondenheid lichtende puntjes waarvan het licht heel uiteenlopende ‘leeftijden’ heeft. Omdat die sterren op duizelingwekkende en zeer diverse afstanden van ons vandaan staan. Sommige stralen bij manier van spreken vlakbij, andere ver weg. Maar hoe dan ook: wat

we zien is één geheel. Zo zou je ook naar geschiedenis kunnen kijken: als een gigantisch, warrelend geheel met fenomenen (sterren) die heel diverse 'leeftijden' hebben. En die samen die ene sterrenhemel vormen. Waar wij naar kijken en mee verbonden zijn.

Kosmoloog Thomas Hertog, lange tijd een nauwe medewerker en vriend van Stephen Hawking, snelt mij te hulp. Hij zet het kwantumuniversum af tegen de klassieke natuurkunde. Dat universum bestaat, ik citeer Hertog, 'niet uit de ene gebeurtenis die de andere opvolgt, gevolgd door weer een andere, zoals we meestal tegen geschiedenis aankijken, maar uit een totaliteit waarvan we zelf deel uitmaken en waarin onze huidige observaties werkelijkheid geven aan iets wat "toen" gebeurde. De waarnemer bepaalt het waargenomene. Wij maken als kijkers mee de werkelijkheid, ook als die werkelijkheid verleden tijd is. Wij creëren de realiteit.'

Anders gezegd: wij maken mee de oudheid.

En zij maakt ons mee.

Patrick De Rynck

de iden van maart 2024

**Proloog: voorrede, voorwoord. Van het Oudgriekse woord 'prologos', dat letterlijk 'voorwoord' betekent.*

De zeven thema's van dit boek

POLITIEK

LEVENSWIJSHEID

SAMENLEVING

WETENSCHAP

GEZONDHEID

SPORT

KUNSTEN

22

BIOLOGISCHE OORLOG

De gruweldoos van Pandora

Op 22 april 1915 omstreeks 17 uur begon in Langemark bij Ieper de geschiedenis van de chemische oorlogvoering, met een Duitse chlooraanval. Als je het adjectief ‘chemisch’ ruim opvat en als je het ook nog eens uitbreidt met ‘biologisch’, kunnen we ook in de oudheid terecht voor gruwelvoorbeelden, zij het altijd op kleine schaal. Wie bij ‘antieke oorlogvoering’ uitsluitend denkt aan heldhaftige duels, veldslagen van hoplieten, falanxen en cohorten, pijlen, bijlen, katapulten en bogen, en aan belegeringen à la Troje, die moet ik waarschuwen. Dat is maar een zeer gedeeltelijk beeld.

Meer dan theoretische uiteenzettingen leveren sprekende voorbeelden bewijsmateriaal voor de stelling dat de inzet van afgrijselijke ‘wapens’ in de oudheid een veelvoorkomend fenomeen was. We hebben het dan bovendien over een periode waarin nauwelijks regels golden voor oorlogvoerende partijen. Die zijn er in onze tijd wel, bijvoorbeeld als het gaat over het zo veel mogelijk vermijden van burgerslachtoffers. Je kunt je met recente voorbeelden in gedachten wel afvragen of ze worden toegepast. Ik geef enkele voorbeelden van de tactische en biologische oorlogvoering uit de oudheid:

- Rond 590 v.Chr. werd de bevolking van de Griekse stad Krisa uitgemeord. Eerst werd de watertoevoer afgesneden en toen de inwoners genoeg dorst leden, werd die hersteld... met vergiftigd of besmet water. De daaropvolgende dysenterie brak de weerstand. Volgens Pausanias' *Gids van Griekenland* was de omgeving 700 jaar later nog altijd bar en onbegroeid. In 1920 brak Winston Churchill op een vergelijkbare manier de weerstand van de Koerden in Irak.
- Geen biologische oorlogvoering, maar biologische verdediging. De paranoïde koning-tiran Mithridates, vijand nummer 1 van de Romeinen en leider van een 'schurkenstaat' aan de Zwarte Zee, had in de eerste eeuw v.Chr. een heel homeopatisch programma ontworpen om zijn lichaam gifbestendig te maken. Hij verzamelde een bibliotheek over toxicologie en nam een dagelijkse portie tegengif in, dat hij eerst uittestte op gevangenen. Het resultaat was uiteindelijk een soort universeel tegengif, dat nadien ook bij enkele Romeinse keizers succes had.
- In 65 v.Chr. rukte generaal Pompejus met zijn Romeinse soldaten op naar Kolchis aan de Zwarte Zee. Onderweg hing een plaatselijke stam, bondgenoten van Mithridates, honingraten op waar een verleidelijk zoet goedje uit drupte. Romeinse soldaten die er zich aan tegoed deden, begonnen vreemd te doen en kregen verlamningsverschijnselen. Al snel werden zowat duizend weerloze mannen in de pan gehakt. Zij hadden *miel fou* gegeten, een soort giftige honing waar streekbewoners maar al te goed van op de hoogte waren (en nog altijd zijn). Het doet denken aan de bomsigaren van de CIA voor Fidel Castro en het nooit uitgevoerde plan om Hitler op chemische wijze - pakweg door vrouwelijke hormonen aan zijn groenten toe te voegen - op andere gedachten te brengen.
- In 199 n.Chr. probeerden de Romeinen de controle over Mesopotamië te verwerven. Toen ze Hatra ten zuiden van het huidige Mosoel wilden innemen en daar ook bijna in slaagden, mislukte de operatie alsnog. De belegerde inwoners hadden potten gevuld met giftige insecten (schorpioenen?) en gebruikten

die als projectiel. Ze zouden ook petroleum over de belegeraars hebben uitgestort. Deze onconventionele wapens zouden een belangrijke oorzaak zijn geweest van de daaropvolgende Romeinse nederlaag.

Een kenmerk van dit soort biologische wapens is dat het tweesnijdende zwaarden kunnen zijn. Ze zijn namelijk ook vaak gevaarlijk om te hanteren voor wie ze gebruikt en ze zijn bovendien onvoorspelbaar in hun effecten op toekomstige generaties. Een mythologisch voorbeeld hiervan is Herakles. Die begroef de stoffelijke resten van de veelkoppi-ge en giftige hydra die hij had gedood, om het monster op die manier definitief onschadelijk te maken. Herakles zou later met het hydra-gif waar hij eerst zijn pijlen in had gedoopt, onschuldige slachtoffers maken, maar er uiteindelijk ook zelf aan bezwijken: *the poisoner poisoned*.

← De buitenlandse inlichtingendienst van de Verenigde Staten, de CIA, maalt er niet om biologische wapens in te zetten om haar doelen te bereiken. In de jaren 1960 bevatte *Operation Mongoose* het plan om Fidel Castro's sigaren met een neurotoxisch gif in te spuiten.

23

ROBOTS

Artificieel en intelligent

Artificieel leven scheppen, levende wezens creëren die niet geboren worden maar *man of god made* zijn, creaturen maken die zichzelf voortbewegen; ook in de oudheid waren mensen erdoor gefascineerd, zoals onder meer blijkt uit een aantal sciencefictionachtige episodes uit mythen. Ook al was de stand van wetenschap en technologie uiteraard onvergelijkbaar met wat wij weten en kennen, de verbeelding was grenzeloos.

Talos was een bronzen reus die voor koning Minos het eiland Kreta moest bewaken. De inventieve god Hefaistos, die ook een handige Harry was, had hem gefabriceerd. Deze robot was zo ‘geprogrammeerd’ dat hij elke dag drie keer een ronde over het eiland deed. Hij was in staat om naderende vreemdelingen te spotten en hen te bekogelen met rotsen. Dit was een intelligente automaat, een wezen met *agency*, een soort mens dus, kun je stellen. Talos was onkwetsbaar, behalve bij zijn enkel. Daar mondde zijn ene ader uit en als je hem op die plek kon treffen, verloor hij al zijn levenskracht. Bij hem was dat levensnoodzakelijke vocht geen bloed, maar *ichoor*, zoals bij de goden. Het was Medea die Talos behekste, betoverde en hem uiteindelijk in al zijn woede – Talos had dus ook emoties – zijn enkel deed stoten tegen een steen. Talos verloor op slag al zijn *ichoor* en stierf.

Medea, behalve moordnares van haar eigen kinderen ook tovenaars in een aantal mythen, treedt als hoofdfiguur op in mijn tweede

➤ De RIM-8 Talos was een langeafstandsraket (1963) van de Amerikaanse marine die werd gelanceerd vanaf schepen. De raket is genoemd naar een reus uit de Griekse mythologie. Hier staat die in een museum in South Carolina.

voorbeeld. Zij maakte gebruik van een soort ‘verjongingsketel’ waarin ze met allerlei *farmaka*, geneeskrachtige middeltjes, mensen al kokend weer jonger kon maken, aan de hand van een soort bloedtransfusie. (Nieuw bloed injecteren om spieren te verjongen is nog altijd een droom die volgens sommigen ook haalbaar wordt.) Dat deed Medea met succes met de vader van haar toenmalige vriend Jason en dat beloofde ze ook te doen met Jasons grote vijand Pelias. Maar dat was een list. Pelias stierf een roemloze dood in Medea’s kokende verjongingsketel.

Hefaistos treedt weer op in mijn derde en misschien meest spectaculaire voorbeeld. Volgens Homeros beschikte de krepele god over gouden dienaressen die hun meester bijstonden: ‘Zij leken op echte meisjes die leven. Hun geest was heel verstandig, zij hadden een stem en hun lichaam was krachtig. Ze beheersten ook handwerk.’ (*Ilias*, 18, 416–422) De ideale, artificieel intelligente robotten. Het bracht veel later de filosoof Aristoteles in zijn werk *Politica* op een akelig actuele gedachte, die voor hem een verre fantasie was: ‘Als elk werktuig zijn taak kon uitvoeren op bevel of door te anticiperen, zoals de instrumenten van Hefaistos, dan hadden bouwfirma’s geen werklui nodig en meesters geen slaven.’